

IV. mezinárodní symposium o zachování a obnově historických zahrad
"Historické zahrady v současnosti"

16. - 20. září 1977

Kroměříž - Praha

Československá socialistická republika

Ing. ZDENĚK HORSÁK

ČSSR

"Dendrologická skladba historických zahrad a parků a její
uchování"

Rostliny je možno považovat v našich klimatických podmínkách za základní stavební materiál parků či zahrad. Nebudu se zabývat charakteristikou jednotlivých částí vegetačního krytu, ať již jde o trávnik, křoviny či stromy, ani jednotlivými společenstvy charakteristickými pro tu či onu oblast. Chci hovořit o dendrologických hodnotách a zejména o těch rostlinách, které přečkaly několik údobí nepříznivých klimatických činitelů, a to jak mimořádných poklesů teplot, tak období mimořádného sucha nebo období mimořádného vlhka. Právě tyto rostliny rostou převážně v historických zahradách, kde za poměrného klidu se mohly více či méně nerušeně rozvíjet.

My v památkové péči se nezabýváme přímo soupisem a výčtem jednotlivých taxonů, ale tuto vysoce náročnou práci dělají pracovníci výzkumných zahradnických ústavů, dendrologové vysokých škol a jiných odborných institucí. Při hodnocení rostlin sledují jejich základní charakteristiku, stáří, zdravotní stav, plodnost, klíčivost a také velikost jednotlivých rostlin.

Veliký význam této práce je ve výběru rostlin vhodných pro další rozmnožování, a to jak generativně, tak i vegetativně. Zde je pak možno vybírat rostliny, které mají v dalším použití předpoklad dobrého vývoje. Všichni víme, že dobrý a zdravý růst zejména při zakládání nových porostů v sídlech má obrovský význam pro tvorbu a zlepšení životního prostředí. Nemenší je i význam výběru rostlin vhodných pro lesnické účely. Vždyť vedle introdukovaných rostlin v parcích rostou i rostliny domácí, které v historických zahradách dosahují nejen vysokého věku, ale i mimořádných rozměrů. Proto je možné vybrat jako mateční rost-

liny ty, které mají nejlepší vlastnosti pro další rozmnožování, zejména dobrý zdravotní stav, jsou odolné proti chorobám a také mají vysokou výtěžnost dřevní hmoty.

Uvedené skutečnosti můžeme nazvat jako přirozenou a dlouholetou selekci dřevin.

Mám za to, že odpovědné využívání těchto hodnot ještě čeká na širší a zejména komplexní řešení.

Jako příklad bych uvedl skutečnosti a zkušenosti z našeho Jihomoravského kraje, protože tuto problematiku i terén důvěrně znám.

Soupis a vyhodnocení dřevin v zámeckých parcích provedli pracovníci Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích a Arboreta v Novém Dvoře u Opavy. Průzkumem bylo zjištěno, že v historických parcích na území Jihomoravského kraje roste celkem 186 taxonů jehličnanů a 622 taxonů listnáčů, tedy celkem přes 800 taxonů.

Z tohoto počtu na jedné až dvou lokalitách roste 85 jehličnanů a 238 listnáčů, tedy celkem 323 taxonů. Tyto údaje jsou převzaty z publikace Acta Průhoniciana 1976.

Z pouhého výčtu je patrné, jak bohaté je složení dřevin v našich parcích, ale také upozornění až varování, kolik taxonů je vážně ohroženo zánikem, a to jak stářím, tak i přírodními nebo lidskými zásahy do těchto zelených areálů. Tyto skutečnosti spolu s dalšími úkoly státní památkové péče na úseku péče o historickou zeleň na Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Brně řešeny aktivací zámeckých zahradnictví ve prospěch uchování a rozmnožení uvedených rostlin.

V podstatě šlo a ještě půjde o přeměnu zámeckých zahradnictví v zásobní zahrady, určené převážně pro potřebu státní památkové péče. Záměrně používám termínu "pro potřebu

státní památkové péče" proto, že tato zahradnictví musejí plnit ještě další důležité úkoly a funkce v této oblasti.

Zámecká zahradnictví se hrávala v minulosti, a to v daleké minulosti, dá se říci, rozhodující úlohu v rozvoji zahradnické profese, a to zaváděním nových okrasných i užitkových kultur. Vždyť většina introdukovaných rostlin nebo semen byla určena pro tehdy ekonomicky nejsilnější třídu - šlechtu. Víme, že veškerá zahradnická produkce těchto zahradnictví byla určena pro sídlo a park.

S rozvojem zahradnické velkoprodukce spolu se společensko-ekonomickými přeměnami společnosti koncem minulého, a zejména začátkem našeho století, postupně zámecká zahradnictví ztrácela svá původní poslání a byla přeměňována a přizpůsobována místním podmínkám a potřebám, a celá řada jich také zanikla.

V současné době tvoří dochovaná zahradnictví majetkovou podstatu našich památkových areálů a důležitý článek dokládající hospodářský a společenský život feudálního sídla, doklad vývoje zahradnické produkce a v některých případech jsou jejich objekty zařazovány do kategorie technických památek.

Na Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Brně se problematikou aktivace zásobních zahradnictví zabýváme již řadu roků. V zásadě jde o následující okruhy využití:

- Na předním místě je využívání zásobních zahradnictví určeno pro množení a předpěstování okrasných rostlin v požadovaném sortimentu a kvalitě pro potřebu státní památkové péče. Víme, že celková školkařská produkce okrasných rostlin nestačí krýt potřebu ani co do počtu, ani sortimentu. Na tomto místě je nutné se alespoň několika větami zmínit o stavu vegetačního krytu ve většině našich parků.

Dlouhodobě zanedbávaná kompoziční a biologická obnova porostů si při památkové obnově ať již v krajinářských nebo v pravidelných zahradách vynucuje hluboké ašanační zásahy. Vždyť některé náletové dřeviny, které evidentně ničí původní kompozici, dosahují 50 i více roků, čemuž také odpovídají jejich rozměry. A právě při obnově kompozičních vztahů a zejména proporcionality světla a stínu je třeba mít předpěstovaný mladý rostlinný materiál v požadovaném sortimentu, kvalitě a počtu. Tento úkol do jisté míry mohou převzít zásobní zahradnictví pro potřeby státní památkové péče.

Jak jsem se již zmínil, jen v historických parcích na území Jihomoravského kraje (v naší republice je 10 krajů), roste přes 800 taxonů dřevin. Jde často, jak již jsem se zmínil, o mimořádně hodnotné jedince jak po stránce sadovnické, tak všeobecně biologické. Z těchto důvodů je rozmnožování vybraných jedinců zvláště žádoucí. Vždyť právě tyto rostliny parky obsahově obohacují, zvyšují kompoziční účinek a estetickou působivost.

Dnes, kdy zahradnická - pěstitelská praxe je zaměřena na pěstování rostlin v nádobách, máme reálné předpoklady pro předpěstovávání potřebných rostlin v požadované kvalitě a sortimentální skladbě. Dále takto pěstované rostliny při správné agrotechnice mohou být dlouhodobě připraveny, a co je nejdůležitější, je zachována korelace mezi nadzemní částí a kořenovou soustavou.

- Další významný úkol pro využití zásobních zahradnictví je třeba spatřovat ve výpěstbě dekoračních rostlin pro výzdobu interiérů zámků, nádvoří, zahradního parteru apod. Jde jak o řezané květiny, jejichž sortiment je nutno volit v souladu s prezentací vlastního objektu, tak i o hrnkové a kbelíkové rostliny, které dotvářejí dané prostředí. Produkce těchto rostlin, zejména kbelíkových, byla dlouhodobě

zanedbávána a jejich výpěstba je náročná a vyžaduje mnoho roků.

Při centrální správě těchto zahradnictví je pak výhodné kultury rozdělit tak, aby bylo docíleno částečné specializace při jejich pěstování. V průběhu exkurse uvidíme na státním zámku v Buchlovicích kulturu laurusů a jiných stále zelených rostlin, určených k dekoraci zámeckých areálů. Z praxe víme, že široká návštěvnická veřejnost má o výše uvedenou činnost veliký zájem a často se dožaduje prohlídky kultur, zejména když ví, kde jsou soustředěny široké sortimenty rostlin.

V naší praxi se také opíráme a úzce spolupracujeme s Výzkumným ústavem v Průhonicích, ve kterém jsou sortimenty rostlin soustřeďovány a vyhodnocovány. Tak jen v zásobních zahradách Jihomoravského kraje jsou soustředěny sortimenty: *Camelia japonica*, *Iris germanica*, Fuxie, *Syringa*, *Pelargonium*, *Narcissus* a další. Uspokojit požadavek široké veřejnosti zatím není možné pro nedostatek pracovních sil a velkou rozpracovanost.

Při pěstování rostlin je třeba vidět i další velmi důležitou činnost, a to využívání odborných zkušeností vedoucích zahradníků a dalších odborných sil. Vždyť právě vegetativní rozmnožování a ošetřování semen spadá převážně do období vegetačního klidu, kdy je možné velice dobře soustředit pěstitelskou činnost do skleníků.

V průběhu exkurse uvidíme na státním zámku v Miloticích, jakých výsledků jsme na tomto úseku dosáhli jak ve vegetativním, tak i generativním rozmnožování rostlin.

V této souvislosti mi dovoluji několik poznámek k závěrům III. kolokvia ICOMOS - IFLA, uskutečněného v září 1975 v Holandsku. Závěry tohoto kolokvia jsou pro nás velmi zajímavé a podnětné.

Ušetřili jsme také peníze, které bychom mohli doporučit
zakládání, nebo obnovování škol, které mají předpěstová-
ní potřebného učiva, nebo třeba výtvarných škol. V tomto
směru můžeme získat výsledek, který bude v podmínkách
našich škol, našich zahrad, domů, školství, že naše ukázka
přispěje ke ztotožnění konceptu, který podle našich představ
by měla dospět k mezinárodnímu souhlasu.

Jistě, stejně názor, který je třeba mít, že
při práci s dětmi máme být schopni, aby se mohli obe-
zřeteli, a tímto přemýšlením, aby se mohli o obnově kom-
pliciti.

U nás, v naší zemi, je třeba, aby se v zemi doku-
mentovali, aby se mohli, kteří se soustředí, aby se doku-
mentovali, aby se mohli, aby se mohli, aby se mohli. S této
dokumentací, která by měla být, aby se mohli, aby se mohli.
U nás, v naší zemi, je třeba, aby se v zemi doku-
mentovali, aby se mohli, kteří se soustředí, aby se doku-
mentovali, aby se mohli, aby se mohli.

U nás, v naší zemi, je třeba, aby se v zemi doku-
mentovali, aby se mohli, kteří se soustředí, aby se doku-
mentovali, aby se mohli, aby se mohli.

U nás, v naší zemi, je třeba, aby se v zemi doku-
mentovali, aby se mohli, kteří se soustředí, aby se doku-
mentovali, aby se mohli, aby se mohli. U nás, v naší zemi,
je třeba, aby se v zemi doku-mentovali, aby se mohli, kteří
se soustředí, aby se doku-mentovali, aby se mohli, aby se
mohli. U nás, v naší zemi, je třeba, aby se v zemi doku-
mentovali, aby se mohli, kteří se soustředí, aby se doku-
mentovali, aby se mohli, aby se mohli.

U nás, v naší zemi, je třeba, aby se v zemi doku-
mentovali, aby se mohli, kteří se soustředí, aby se doku-
mentovali, aby se mohli, aby se mohli. U nás, v naší zemi,
je třeba, aby se v zemi doku-mentovali, aby se mohli, kteří
se soustředí, aby se doku-mentovali, aby se mohli, aby se
mohli. U nás, v naší zemi, je třeba, aby se v zemi doku-
mentovali, aby se mohli, kteří se soustředí, aby se doku-
mentovali, aby se mohli, aby se mohli.

Přepis textu ze s. 6 příspěvku Ing. Zdeňka Horskáka, Dendrologická skladba historických zahrad a parků a její uchování.

Účastníci tohoto zasedání ve svých závěrech doporučují zakládání nebo udržování zásobních zahrad pro předpěstování potřebných rostlin v požadovaném sortimentu. V tomto směru můžeme ukázat výsledky sedmileté práce v podmínkách našich historických zahrad. Jsem přesvědčen, že naše ukázka přispěje ke stanovení koncepce, která podle našich představ by měla dospět k mezinárodní spolupráci.

Jsme stejného názoru, jak účastníci III. kolokvia, že při památkové obnově parků je potřeba postupovat velmi obezřetně, zejména při přeměně vegetačního krytu a obnově kompozičních vztahů.

Velmi podnětná je myšlenka vybudovat v každé zemi dokumentační středisko, které by soustřeďovalo veškerý dokumentační materiál o historických zahradách a parcích. K této problematice bude hovořit ve svém diskusním příspěvku Dr. Jaroslav Petřů, vedoucí dokumentačního centra Krajského střediska Jihomoravského kraje.

Rovněž si Vám dovoluji nabídnout prohlídku expozice o kroměřížských zahradách, která je instalovaná v tzv. rotundě v Květné zahradě zde, v Kroměříži.

Prosím, aby jste při exkursi v našem Jihomoravském kraji nám své připomínky k praxi a výsledky péče o historické zahrady zcela otevřeně řekli, abychom se poučili, a také Vaše náměty mohli uplatnit v další práci. Vždyť tolik odborníků se ještě nikdy nesešlo v našem kraji a nezamýšlelo nad problematikou péče o historické zahrady a jejich postavením a uplatněním ve společnosti.

Závěrem zdůrazňuji, že naše socialistická společnost nám dává nejen materiálně zabezpečení, ale i jistotu, že naše dlouhodobé programy, jejichž realizace vyžaduje často i desítky roků, budou uskutečněny, protože péče o památky je součástí státního plánu a nedílnou součástí naší kulturní politiky.